

מהמשנה לתלמוד

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לג עמוד א-עמוד ב
תנו רבנן: העוסקין במקרא - מדה ואינה מדה, במשנה - מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. הא גופא קשיא, אמרת: בתלמוד: אין לך מדה גדולה מזו, והדר אמרת: ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד! - אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו, שבקו כולא עלמא מתניתין ואזלו בתר תלמודא. הדר דרש להו: ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. מאי דרוש - כדדריש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. הגד לעמי פשעם - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנן, רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון. דרש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב שמעו דבר ה' החרדים אל דברו - אלו תלמידי חכמים, [אמרו] אחיכם - אלו בעלי מקרא, שונאיכם - אלו בעלי משנה, מנדיכם - אלו עמי הארץ. שמא תאמר פסק סברם ובטל סיכויים - תלמוד לומר ונראה בשמחתכם. שמא תאמר ישראל יבושו - תלמוד לומר והם יבושו - נכרים יבושו וישראל ישמחו.

רש"י מסכת בבא מציעא דף לג עמוד א-עמוד ב
מדה - היא קצת. ואינה מדה - שהמשנה ותלמוד יפים ממנה, מפני שתלויין בגירסא ומשתכחים, שבימיהם לא היה גמרא בכתב, וגם לא היה ניתן לכתוב, אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורות [אחרונים] לכתבו. תלמוד - כבר פירשתי למעלה שהוא לתת לב להבין סתימות טעמי המשנה מה הם, וכששטים סותרות זו את זו יבין לתרץ שיהיו שתיהן קיימות, או לדעת דברי התנאים החלוקים בדבר, ונימא: הא מני - פלוני חכם הוא.
בימי רבי נשנית משנה זו - הא דקתני תלמוד אין לך מדה גדולה מזו - לפי שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו שלשה דורות רבו מחלוקות בתורה ונעשית כשתי תורות, מתוך עול שעבוד מלכיות וגזירות שהיו גוזרין עליהן, ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי, שנתן הקדוש ברוך הוא לו חן בעיניו אנטונינוס מלך רומי, כדאמרין בעבודה זרה (י, ב), ונחו מצרה, ושלח וקבץ כל תלמידי ארץ ישראל, ועד ימיו לא היו מסכתות סדורות, אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה, ונתן סימנים: הלכה פלונית ופלונית שמעתי משם פלוני, וכשנתקבצו אמר כל אחד מה ששמע, ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת דברי מי ראויין לקיים, וסידרו המסכתות; דברי נזיקין לבדם, ודברי יבמות לבדם, ודברי קדשים לבדם, וסתם נמי במשנה דברי יחידים שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם, כדי לקבוע הלכה כמותם, לפיכך אמרו בגמרא: אין לך מדה גדולה מזו, שיתנו לב לטעמי המשנה.
שבקו כולי עלמא מתניתין - מלחזור על גרסת משנתם.
ואזלו בתר תלמודא - לחשוב בסברא. הדר דרש להו הוי רץ למשנה - לפי שירא פן ישתכחו המשניות, ויחליפו שמות החכמים, ובמקום חיוב יאמרו פטור, ובמקום אסור יאמרו מותר.

מאי דרוש - מתחילה, כשדרש שתלמוד גדול. לעמי פשעם - עמי דהיינו תלמידי חכמים, את חטאתם אני קורא פשע, שהיה להם לתת לב בטעמי משנתם שיבררו להם על העיקר, ולא יורו הלכה מתוך משנה שאינה עיקר. ולבית יעקב - שאר העם. חטאתם - אפילו פשע שלהם אני קורא חטאת. הוי זהיר בתלמוד - בגמרא, שהוא תירוץ [טעמי] המשניות, או אם תשמע דבר משנה מרבך - הזהר לשאול טעמיו ומי שנאה. ששגגת תלמוד - אם שגית בהוראה בשגגת תלמודך, שלא ידעת טעם המשנה ונתת בה טעם אחר, ומתוך כך דמית לה דין או הוראה שבא לידך ולמדת הימנה שלא כדת, שאין הטעם כמו שהיית סבור, שאילו ידעת טעם המשנה - לא דמית לה מעשה הבא לידך. עולה זדון - ענוש אתה עליה כמזיד, שזדון הוא בידך, שלא שאלת טעם מרבך. אלו תלמידי חכמים - ששימשו חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם, זה בזו וזה בזו, שאין הכל בקיאים בשוין. שנאיכם אלו בעלי משנה - ששונאין בעלי תלמוד, לפי שבעלי תלמוד אומרים על בעלי משנה שהן מבלי עולם, כדאמרינן במסכת סוטה (כב, א): התנאים מבלי עולם, שמורים הלכה מתוך משנתם. מנדיכם אלו עמי הארץ - שתלמידי חכמים שנואין ומתועבין להן כנדה. שמא תאמר אבד סברם - של אלו - שהרי כתיב למען שמי יכבד ה' דמשמע שהם אומרים, אבל אין הדבר כן. תלמוד לומר ונראה בשמחתכם - ולא נאמר ואראה בשמחתכם, כך אמר הנביא: אני ואחיכם שונאיכם ומנדיכם - כולנו נראה בשמחתכם. והם יבושו - אותם שהם נכרים, שאינם ממנו ואינן נקראין על שם ישראל - יבושו וישראל ישמחו.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת הוריות פרק ג הלכה ה
תני הסודרן קודם לפילפלן רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה בעי אפילו כרבי אמי א"ל מיתבעי מרבי אימי הוא הפילפלן הדא אמרה משנה קודם למקרא ודא מסייעא ליה דתני ר"ש בן יוחי העוסק במקרא מידה שאינה מידה. ורבנן עבדין מקרא כמשנה. רבי שמואל בר נחמן אמר משנה קודם לתלמוד ומה טעמא [משלי ד ה] קנה חכמה קנה בינה וגו' רבי יוחנן אמר תלמוד קודם למשנה ומה טעמא [שם טז טז] קנה חכמה מה טוב מחרוץ מה מקיים רבי יוחנן טעמא דרבי שמואל בר נחמן מים בזול ויין ביוקר איפשר לעולם לחיות בלא יין אי אפשר לעולם לחיות בלא מים ומה מקיים רבי שמואל בר נחמן טעמא דר' יוחנן מלח בזול פילפלן ביוקר איפשר לעולם לחיות בלא פילפלן אי אפשר לעולם בלא מלח. [דף יט עמוד ב] לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד הדא דת מר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות אבל מששיקע רבי רוב משניות לעולם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה.

פני משה מסכת הוריות פרק ג הלכה ה(הרב משה ב"ר שמעון מרגלית נולד סביב שנת ת"ע (1710) בקידן שבליטא ושימש כרב בקהילות שונות. קיימת מסורת שהיה רבו של הגר"א בילדותו.)

הסודרן. זהו שהמשניות והברייתות סדורין בפיו: קודם לפילפלן. המפולפל ומחודד ואין הלימוד סדור בפיו כל כך: אפי' כר' אמי. אם הסודרן שאתה אומר כר' אמי שהיו שגור' בפיו אבל לא כ"כ כמו אחרים שהיו בימיו: אמר ליה מה את בעי מר' אמי הוא הפילפלן. כלומר מה אתה אומר מר' אמי שהרי הוא סיני ועוקר הרים ומוכתר בשתיהן הוא: הדא אמרה משנה קודם למקרא. שהיא העיקר להיות שוקד בה עד שתהיה המשנה שגורה בפיו: מידה שאינה מידה. שאין מדה זו העיקר שהמשנה והגמרא יפים ממנה: ורבנן עבדין מקרא כמשנה. שגם על המקרא נוטלין שכר כמו על המשנה: משנה קודם לתלמוד. בחשיבות: ומ"ט קנה חכמה קנה בינה. כתיב וחכמה היא המשנה ובינה הוא התלמוד שע"י הגמרא נותנין לב להבין דבר מתוך דבר וטעם המשנה והקדים חכמה

לבינה:ר' יוחנן אמר תלמוד קודם למשנה. ולשקוד בו יותר מן המשנה דכתיב קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקנות בינה נבחר מכסף ומשמעות הכתוב כך הוא אם קנה חכמה לבדה והיא המשנה מה טוב מחרוץ והוא הזהב לפי שעדיין אין לו מעלת הבינה והחכמה נחשבת לו ערכה יותר טובה מזהב וקנות בינה כלומר כשהגיע לקנות בינה והוא התלמוד אז החכמה אינה חשובה כל כך אצלו לפי שנתוסף לו מעלת קנין הבינה וא"כ אין קנין החכמה כ"א נבחר מכסף לפי ערך הבינה שהיא יותר חשובה במעלה נגד החכמה כמו ערך החרוץ נגד הכסף ועכשיו קנין הבינה טוב מחרוץ וקנין החכמה נבחר מכסף והיינו נמי דכתיב בחכמה קנה ובבינה קנות דפירושו כשיגיע למעלת קנות בינה הוא:

מה מקיים ר' יוחנן טעמא דר"ש בר נחמן. דבשלמא קרא דהביא ר' יוחנן שהקדים חכמה לבינה כדדריש הוא וכדאמרן אלא קרא שהביא ר' שמואל מפני מה הקדים חכמה לבינה וקאמר דמשל הוא למים ויין מים בזול וכו' ומפני שא"א לעולם בלא מים המים הן בקדימה יותר מן היין אף על פי שהיין חשוב ביותר וכך הוא הדמיון בקדימת החכמה להבינה שהיא יותר נצרכת לכל: ומה מקיים ר"ש בר נחמן. קרא דר' יוחנן דהא משמע שאין ערך החכמה נחשבת לנגד ערך הבינה וקאמר דכוונת זה הכתוב הוא כדמיון המשל של מלח ופלפלן מלח בזול וכו' ולפי שאי אפשר לעולם בלא מלח ואף אם תשים הפלפלן לתוך התבשיל מבלי המלח אינו כלום ולא ניכר החשיבות של הפלפלן אלא אם יש בו מלח אז הוא יותר משתבח מחמת הפלפלן מאשר היה בו מלח לבדו בלא פלפלן כך הוא דמיון החכמה והבינה דדאי חשיבות הבינה היא ביותר אלא שאם אין חכמה קודמת היאך תוכר מעלת הבינה שאחרי שקיבל החכמה אז משתבח הוא ביותר במעלת הבינה להבין דבר מתוך דבר וזה הדמיון בעצמו בענין משנה קודם לתלמוד: [דף יט עמוד א] לעולם הוי רץ אחר המשנה. לחזור בה תמיד:

הדא דתימר עד שלא שיקע בו רבי. שלו רוב המשניות אבל אם כבר למד מרבו רוב המשניות ויודע ובקי בהן לעולם הוי רץ אחר התלמוד להגות בו ולהבין דבר מתוך דבר יותר מחזרת המשנה שאין להבין ולהורות מתוך המשנה לבדה:ודל מבין יחקרנו. ינצחנו כמו צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו תרגומו ונציח ליה:

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יד עמוד א
אמר רבי יוחנן: פליגו בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, חד אמר: סיני עדיף, וחד אמר: עוקר הרים עדיף. רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים, שלחו לתמן: איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני עדיף, דאמר מר: הכל צריכין למרי חטיא, ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, והדר מלך רב יוסף. וכל שני דמלך רבה, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא חליף

רש"י מסכת הוריות דף יד עמוד א

סיני עדיף - מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני.
וחד אמר עוקר הרים - דחריף ומפולפל בתורה אף על פי שאין משנה וברייתא סדורין לו כל כך.
רב יוסף - קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה.

הכל צריכין למרי חטיא - כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני דמשנה וברייתא אבוהון דהלכתא.
אומנא לביתיה לא קרא - שלא רצה לנהוג שררה בעצמו כל אותן השנים שמלך רבה אפילו בהאי שררותא שלא רצה להביא שום אומן בתוך ביתו אלא כשהוא רוצה להקזיז דם היה האומן על לביתיה דרבה ושם היה מקיז ואית דגרסי שלא רצה לנהוג שררות בעצמו כל אותן שנים שמלך רבה כלומר שלא היה לו פנאי להקזיז עצמו אלא היה עוסק כל שעה בתורה לפני רבה.

בית הבחירה (מאירי) מסכת הוריות דף יד עמוד א
הרי שהיו צריכים למנות ראש ישיבה והיה שם מי שהמשניות והברייתות סדורות בפיו דרך פסק
אלא שאינו מפולפל כל כך והיה שם מי שמפולפל הרבה אלא שאין המשניות והברייתות
וסוגיית התלמוד שגורה לו בפיו כל כך ממנין את התלמוד שגור בפיו והוא שאמרו סיני ועוקר
הרים סיני עדיף שהכל צריכין למרי חטיא ובתלמוד המערב אמרו הסדרן קודם לפלפלן ודוקא
שאע"פ שאינו מפולפל כל כך הוא בקי בפירושן של הלכות ובמה שיוצא מהם ויש לו בחינת
דמיון הדברים זו בזו והוצאת דבר מתוך דבר כראוי אבל מי שאין בידו אלא סוגיית התלמוד
סדורה בפיו ואין בידו דרך פסק ובחינה בדמיונות ובהבנת דבר מתוך דבר אינו בכלל סיני כלל
ולא בכלל בעל הוראה ולא עוד אלא שצריך להזהר מהוראתם הרבה עד שיפלוסוה מי שמאזניו
מעוינות ושכלו זך להכריע את הכף לאחד מצדדיו ומ"מ אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו: